

PROVINCISKI DUH

ESKOM SAVLJANJE

Cip, cip, cip,
kukuruza klip,
lepsi nego lani!

Miroslav Biro

Cinjenica je: dobrim delom naše savremene „književne proizvodije“ vlađa duh provincije, mislone ležernosti i duhovne servitnosti. On se ne ispoljava samo u folklorističkim stilizacijama, tini ilicidima kolacija na književnom simposionu i tradicionalnom regionalizmu, nego isto tako i u potpunoj mentalnoj ovisnosti od velikih uzora, u duhovnom postanaru, a svakako najdrastičnije u komotonu čitinskom konformizmu, u zataščavanju nepodudarnosti i suprotnosti, jednom rečju i otstupu ideja-vodilja. A i čime bi se inače dala objasniti ona žudna saživljivost dreciće protivrečnosti koje se gotovo svakodnevno javljaju u našem umetničkom životu, počevši od literature pa sve do slikarstva ili pozorišne umetnosti. Svaka umetnost, pa i naša, ima, mora da ima svoje najeprve sprotnosti i svoj suteren. Čovek može biti za koegzistenciju svih katova, ali to ne znači da mora biti i za duhovni konformizam i otstvo čvrstih estetskih kriterijuma. „Jedes Tieren hat sein Plaisirschen!“ („Svake životinje ima svoju zabavicu“) – ali zar se nečini drugim sem ordinarnim komercijalizmom može napr. objasniti i opravdati postavljanje na scenu Narodnog pozorišta u Beogradu, u istoj jubilarnoj sezoni dva tako umetnički heterogeni pozorišni komada kao što su:

„Aretej“ Miroslava Krelje i „DORCOLSKA POSLA“ CICA ILIJE STANOJEVIĆA koje je predmjeru tako zanosno reklamirao RADIJE-BEOGRAD, da se jedan od najuglednijih pravaca jedne od najstarijih srpskih pozorišnih kuća, naši vri Hamlet i Leone Glibemaj rastapaju nad „dorcolske“ primitivizmom u sladunjavomorantičarskom, lažnom i banalnom dertu, da bi na daskama ovog istog teatra i u istoj sezoni kreirao lik doktora Mrgensko Krelžinom dramskom tekstu.

Ne mora se apsolutno biti protiv tekstova, i ovakvog kalibra, ali bi trebalo biti protiv kulturnih poslova kao što su ova naša „dorcolska“. Jer takve pjesme, kako bi to Krelža rekao, spadaju ne u teatar, već u „Orfeum“ (možda u Beogradsku „Komediiju“) i nimalo ne doprinose podizanju umetničkog ukusa naše mlade i u svom ukusu još prilično zaostale pozorišne publice. A takvi primeri nisu sami.

I prosti ti dodje da se zapitaš: „Pa dokle ćemo na daskama naših najuglednijih glumačkih kuća gledati razne „Podvale“, „Dorcolska posla“, „Djide“, „Ulične svrde“...“ Ženidbe pretesnika kućnog saveza i t. s. i dokle će dela naših talentovanih mladih pisaca čekati godinama da budu izvedena, nepoznata ležati po fijokama nekih pozorišnih rukovodičica i direktora drama i nailaziti na nerazumljivu otpor ljudi koji kao da su preštali i da čitaju.

Mi uzmimo samo podeši književnih nagrada. Izgleda da i ove važnije stari i nesumnjivo mudri princip: postupati tako da „vuk ostane sit i sva kaze na broju“. Kako inače namiriti svu tu, danas već veoma razgranatu i brojnu književničku obitelj. Primeri su poznati – nemo smisla navoditi. Zanimljivo je bilo tražiti antiprime. Trebalо bi, izgleda, samo da se sv počastovani naslovom član. Udužnija uhvate u ovo naše literarne ore i uslikunu „s ljubavlju“. Vivat par et concordio! Zato su po primici već neki kritičari – nadničari počeli da trlaju ruke, užurano batašuju razlike i pisi piteme, mirovračke i klišteirane članke, jer takav način pisanja ne dovodi u nepriliku, a najbolje se i isplati. I ko onda ima pravo da kaže: Naturn non facit saltus!

Poznato je da književna „veličine“ mogu svim i svakim da se bave. O tome svedoče dečje pesmice Velika Petrović u podlistku „Politike“. Zašto se o takvim pojavnama čuti?

A da se i kaže tek o onima koji životare u senci veliči. Njihovi napisi bez kičme, bez ličnog stava, mogu samo da kompromitiru njihove uzeone. Oni obično pročitaju

nekoliko knjiga od nekoliko pisaca pa onda samo o tome pišu i očekuju od „lakoverne“ čitalačke publice da ih proglaši za „veridite“. Od sličnih komplimentata koje im upućuju ovi beleškarski sateliti „veliki“ moraju ponekad i da pocrvene. Sve jedno je da li su im uzori domaći ili strani – kod ovih pogonigrčara najčešće se ipak radi o ograničenoći kulture koja se obično veštice kompenzira verbalističkom kanonatom od kojega samo zagluhu uši a ne ostane ni dim.

Regionalizam je oduvet bio karakterističan za našu, uglavnom epšku i pripovedačku literaturu. Ali napored sa mentalnim zatvaranjem u uže granice svoga zavičaja, razvijala se i takva „regionalna“ književnost, koja je pojave i stvari posmatrala pod ugлом jedne šire ljudske zajednice, pod ugлом koji je još Geta nazvao svetsku književnost. Takvoj literaturi pripadalo imeno Bore Stankovića, Isidora Sekulić (Hronika palanačkog groblja), u novije vreme Iva Andrića, a još bliže našim danima Vladana Desnica, Ranka Marinkovića, Dobrince Čosića, Miodraga Bulatovića i drugih. No porez ovog kruga pisaca nastavila je da piše idaleko brojnija grupa Žili je zajednički imenitel i sinonim Branko Ćopić i koja se duhovno zatvorila u uske granice svoga da ne kažem sreza ili kotara i dubljim psihološkim i misaonim zahvatima češće pretpostavila, svakaku komotinje, anegdotski čekanje po površini, kreiranje nekoliko standardnih tipova i registraciju, za književnost u užem smislu, manje interesantnih podataka.

Na kraju bi došli oni „stvaraoči“ čija se misija izgleda iscrpljive u traženju etnografskih, folklornih poštastic i pikantnica stilizaciji, našeg „narodnog blaga“. Tato njihova ostvarenja bez obzira na „otkrivanje“ manje poznatih neči i izražiti, jedini delom vuku čak unazad jer literaturu vracaju dijalektskoj učarenosti, prašnoj tradiciji i našoj zaostalosti sa kojom još uvek vodimo nimalo laku borbu. U ovu grupu pisaca ulaze doduše samo jednim manjim delom i naši regionalni pisci – dokumentaristi kao što su gore već Citirani Branko Ćopić i sociolog i etnolog najzaostalijeg kraja naše zemlje – Čamil Šarić.

Dela ove dve kategorije spisatelja mogu da budu i dopadljiva, pogotovo da čitaocu koji se ni izdaleka nisu oslobođili ukusa za lako svarišju anegdoti ili svoje lokalističke i tradicionalističke borimiranosti. Za sociolog i etnografa ona mogu da budu čak i od prilične vrednosti. Ali to nisu izvorni ljudski dokumenti, delovi jedne velike ispostave ljudskog srca u onom smislu kako su to razumeli Rusi u Getu.

Vidovi provincializma, medijumi kroz koj taj duh mentalne površnosti i ograničenosti progovara, mo g, prema tome, da budu veoma različiti ponедак čak i suproti. Ali u stvari to je jedan isti duh mentalne komocije, kretanja „pravcem manjeg otpora“. Kada taj duh postane komercijalan, onda se pretvara u šperkulaciju sa još nedovoljno izgradnjom ukosnu priličnog dela naše čitalačke publice koja još uvek teško razlikuje ozbiljne napore od veštice scenačnih novinarskih „caka“ i jeftinijih teatralnih, ponekad čak i cirkuskih efekata.

Ispak većim svojim delom, taj duh je još i posledica intelektualne streljnosti, mentalne izviđenosti jednog dela naše inteligencije ili komocije o kojoj smo govorili na početku ovog načina napisa.

Postojanje ovog duha samo po sebi nije još nikakva tragedija. Tragedija nastaje onda kada kao jedni kriterijum ostani šarmantna, kada kod bombastična, ponekad mistično mutna ili najčešće prazna neč koju se cehovski izjednačuje sa svakim drugim, po apstraktnim pravilima teorije književnosti pismenim tekstom. Tada fraza postaje hidra što se da je grana, radnja iste tako hidre koju bljučaju bengalski vatru zasenjuju ova sreća literarne podnebjije željno pavač sunca i krepke kritičarske reči.

NAPISAŠE, POTPISAŠE I UREDIŠE

... urediše

Tujnim srcem javљамо svima srodnicima prijateljima i poznavnicima, da nam se nikad nепрежаљења кћи, сестра, свастика и тетка

LENKA DUNĐERERSKA

8-og novembra t. g. posle kratkog noćnog bolesnika u 25-oj godini miljanog joj veka u vencu prestreljana.

Telo njele nam pokojnicu opočaje se po obredu svete nam materje crkve, 9-og novembra u 3 sakata po podne vede, a zatim će se u Crkvenicima preneti, de ke će se u subotu 11-og novembra u 10 sakata pre podne, opoati, i u porodičnoj kapeli materje zemlji predati.

Baća joj uspomena među nama!

Lazar i Sofija Dunđererski

Ola Jovanović rođ. Dunđererska.

Boka i Geda Dunđererski

Stevan Jovanović

Milka Ivanović rođ. Dunđererska

Drag. Ivan Ivanović

četvrt.

Sofija, Katica, Stevanija i Olgica Jovanović

četvrt.

Čarica Jovanović

četvrt.

Beć 8-og novembra 1895. god.

No ako u taj mah uzimaš malo prisebnosti, pa trezveno računaš, stegneš srce, videćeš da to tako, bilo kako mu draga, nije ono glavno. Nego

sasvim drukčije. To jest

da, kad to dodje,

nema u tebi ni jedne misli i suze

i da ti ništa ne može pasti na pamet. I oglično.

Prosto tako – nema ništa. Tebe

jednostavno nige nema.

Nisi ni otsutan, jer i otsutan moraš ne gde biti.

Ti onda niši zemlji i šta ti ja znam, nego najpre tako nešto kao prazno mes to u twojoi stolici ili

prazno odelo.

Tako apsolutno bez posledica po tebe kao što je bez posledica po tebe i, recimo:

ručak koji nisi dotaljnu, mada te je čekao u tanjur, ali si naglo telefonirao ženu da danas zbog nečega moraš ručati u kafani.

Iz onog tanjira nije, onda, imao ko da jede u onaj mah, i nikom ništa. Ti ni ne misliš na ručak, dabogme, kao ni na lanjski smeg.

Samo se žena malo jedi.

Ali to je sve.

(BOŠKO PETROVIĆ: Znak pitanja)

Posmrtna lista Lenke Dundjerske, koju ovde takodje donosimo, ima svoju intimnu i potresnu istoriju: ona je nadjenica medju posmrtnim hajtanjima Laze Kostića, a ja sam je dobio od pesnikova prijatelja iz njegovih somborskih dana, pok. Dr. Radivoja Simonovića. Posmrtna lista Lenkina Lazi Kostiću nije bila upućena poštom, i nesavijena je (takodje, neadresovana); on ju je evidentno čuvalo kako se čuvaju samo najprije stvari, i kazivala mu je više no što mi danas možemo iz nje isčitati. Taj dokument takđe treba i gledati.

U isto vreme kada i ovu posmrtnu listu, u zimu 1948 godine, ja sam od Rad. Simonačića dobio i nekoliko, pesnikovom rukom pisanih fragmenta njegovih pesme Santa Maria della Salute. Medju posmrtnim hajtanjima pesnikovim bila su se sačuvala samo tri polutabaka toga rukopisa (jedan od njih je po sredini precepljen, ali pažljivo, kao da je nožem rasečen). Samo jedan listić je ispisana sa obe strane; samo jedan, onaj rasečeni, pisan je mastilom, sve ostalo je pisano olovkom, dosta čitko (za onoga ko je na vikao na Kostićev rukopis, nimalo čitak). Na jednimm listu, onom ispisanim sa obe strane, imaju svega četiri strofe Kostićeve slavne pesme, i to strofa prva, sesta, četvrta, pretpostednja (tim redom, a već to je, u isti mah, pouzdani znak da ih pesnik nije ni radio redom, jednu za drugom, nego svaku za sebe, dakle ko zna kojim redosledom)...

(MILADEN LESKOVAC: Lenka Dundjerska)

LETOPIS MATICE SRPSKE, JANUAR 1960

Geneza ove pojave dobrim delom jeziku, velikoj narodnoj mudrosti, i u onoj našoj poluvekovnoj zaostalosti, književnoj i umetničkoj. Obično malo ili skoro ništa o onome koja je uvek pogodovala konzervativnost naše primitivnosti, slepog našljanja na tzv. tradiciju, na jednog Glisicu ili Janka Veselinovića Vilibora Gligorića. Tako ja vidi da došlo do toga da tipovima (Nikoletina, Jovančeku itd.) užadi se izvorne i hvatali pesnici sive su to nove verzije Vuka Dojčića, Simeuna Djaka i Bakonje, a kosavljivica, Laze Lazića i sl. koji su korišćenje narodne leksike, dijalazi, i njegovog dela. (v. „Srpski realisti“ na primjer. Književni postupak Branislava Ćopića sa standardnim seljačkim tipovima (Nikoletina, Jovančeku itd.) užadi se epigonske tvorenje počele poput Miroslava Antića, Slavka Vučića, Petara Milosavljevića, Pavla Popovića, Bogdanke Poznanović, Dejan Radovanović, — Glavni i odgovorni urednik Dejan POZNAVNIĆ. — List izdaje NIP-Progress, Novi Sad, Maksima Gorkog 20/I. — Tekući račun 151-1/11-514. — Redakcija Polja, Novi Sad, Maksima Gorkog 20/I. Tel. 35-59 i 49-67. — Rukopise treba stati otkucane na pisacoj mašini. Neobjavljeni rukopisi se ne vraćaju. — Godišnja pretplata 300 dinara. Pojedini broj 30 dinara. — Stampa »FORUM«, Novi Sad.

Milan A. TABAKOVIĆ